

ТЫПЫ МІЖМОЎНЫХ КАРЭЛЯТАЎ БЕЛАРУСКІХ І НЯМЕЦКІХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ (НА МАТЭРЫЯЛЕ РАМАНА І. МЕЛЕЖА “ЛЮДЗІ НА БАЛОЦЕ”)

Г. М. Старасціна

(Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі)

Даследуюцца такія тыпы міжмоўных карэлятаў беларускіх і нямецкіх фразеалагізмаў, як карэляты-эквіваленты, карэляты-аналагі і нулявыя карэляты.

Для мастацкага перакладу надзвычай важным з’яўляецца адэкватная перадача нацыянальна-культурнай спецыфікі тэксту арыгінала [1; 2], у тым ліку такіх яе маркераў, як фразеалагічныя адзінкі. На сённяшні дзень у тэорыі перакладу не існуе адназначнага падыходу да вызначэння крытэрыяў міжмоўнай эквівалентнасці [3], у тым ліку і фразеалагізмаў. На наш погляд, мэтазгодна карыстацца паняццямі “міжмоўная карэляцыя” і “міжмоўны карэлят”. Пад *міжмоўнай карэляцыяй* мы разумеем розныя віды семантычных адносін паміж адзінкамі тэксту арыгінала і перакладу, пад *міжмоўнымі карэлятамі* – эквівалентныя адпаведнікі ў суадносных мовах.

Асноўнымі тыпамі міжмоўных карэлятаў беларускіх і нямецкіх фразеалагізмаў, вылучаных з рамана Івана Мележа “Людзі на балоце”, з’яўляюцца карэляты-эквіваленты, карэляты-аналагі і нулявыя карэляты.

Карэляты-эквіваленты характарызуюцца аднолькавай семантыкай, кампанентным складам, падобнай структурай. Яны могуць быць поўныя і частковыя.

1. Поўная эквівалентнасць прадугледжвае супадзенне значэння, кампанентнага складу і структуры, напр.: *Am, nяхай гавораць што хочуць, чалавеку рота не заленіш, калі язык свярбіць* // *Aber mochten sie ruhig reden, man kann einem Menschen den Mund nicht zustopfen, wenn ihm die Zunge juckt*. Фразеалагізмы дзвюх моў супадаюць паводле значэння (“хто-н. не можа стрымацца, каб не сказаць што-н.”), пабудаваны паводле мадэлі “назоўнік у назоўным склоне + дзеяслоў” і маюць у сваім складзе дзве лексемы (*язык / die Zunge* і *свярбець / jucken*). Або: – *Данусцім, што на вас накіраваў хто-небудзь, хто хацеў сам застацца ў ценю...* // *“Angenommen, es hat sie euch jemand auf den Hals geschickt, der selber im Schatten bleiben wollte”*. Адвербіяльныя фразеалагізмы у *ценю* і *im Schatten* (са значэннем “быць, заставацца непрыкметным”) маюць у сваім складзе аднолькавыя кампаненты (*y / in* і *чень / der Schatten*) і пабудаваны паводле адной мадэлі (“прыназоўнік + назоўнік”).

2. Пры частковай эквівалентнасці беларускамоўны і нямецкамоўны фразеалагізмы выражаюць аднолькавае значэнне, маюць агульныя лексічныя кампаненты, аднак адрозніваюцца будовай, напр.: – *I z хаты вачэй не спускай. Каб не выходзіў ніхто* // “*Laß die Hütte nicht aus den Augen, keiner darf da raus*”. У дадзеным выпадку супадае семантыка карэлятаў (‘пільна сачыць, назіраць за кім-н., чым-н.’), кампанентны склад, аднак назіраецца розная структурна-граматычная арганізацыя: беларускамоўны фразеалагізм пабудаваны паводле мадэлі “дзеяслоў + назоўнік у родным склоне”, а нямецкамоўны – “дзеяслоў + назоўнік ў давальным склоне з прыназоўнікам”.

Карэляты-аналагі маюць тое самае значэнне, падобную ці розную структуру і іншыя кампанентны склад. Асноўны паказчык карэлятаў-аналагаў – розная ўнутраная форма, напр.: *Васіль і Яўхім сустраліся тварам у твар*. // *Wassil und Jauchim traten sich Auge in Auge*. У фразеалагізмай аднолькавае значэнне (‘вельмі блізка адзін ад другога (сутыкацца, сустракацца)’) і структура (“назоўнік + прыназоўнік + назоўнік”), аднак лексічны кампанент з шырокім прадметна-лагічным значэннем (*твар*) перадаецца словам з больш вузкім значэннем (*вока*).

Да карэлятаў-аналагаў адносім і тыя фразеалагізмы, якія пабудаваны зусім па іншай мадэлі, напр.: *Ужэ ж, здаецца, чуў ад дзядзькоў адказ разумны, дак жа не, усё адно лезе на ражон!*. // *Die Antworten, die ihm die Männer gaben, waren doch einleuchtend und vernünftig, aber nein, der rennt trotzdem mit dem Kopf gegen die Wand*. Параўн.: *лезці на ражон* (праст. ‘рабіць што-н. рызыкаўнае, асуджанае на няўдачу’) – *mit dem Kopf gegen die Wand rennen* (‘спрабаваць прабіць сценку галавой’). Беларускаму фразеалагізму адпавядае ў перакладзе зусім іншы фразеалагізм, які адрозніваецца кампанентным складам і структурай.

Калі фразеалагізм адной мовы не мае раўназначнага адпаведніка ў пэўнай мове, гавораць пра з’яву фразеалагічнай лакунарнасці [4], якая складаецца з фразеалагічнай лакунарнай адзінкі і яе нулявога карэляту ў суадноснай мове. Фразеалагічныя лакуны – гэта безэквівалентныя адзінкі, як і лакуны лексічныя ў адносінах беларускай мовы да нямецкай [5].

Нулявыя карэляты выяўляюцца толькі шляхам супастаўлення і дазваляюць адзначыць адметныя нацыянальныя элементы моўнай свядомасці беларусаў. У тэксце перакладу адзначаны наступныя карэляты беларускамоўных лакунарных фразеалагічных адзінак.

1. Слова, напр.: *Ён і тут чуў сябе самым важным, самым дужым – як бы хваліўся тым, што піць і крычаць можа без канца*. // *Er gab hier den Ton an, kam sich wichtig und stark vor und wollte gern herausschreien, daß er endlos trinken und grölen könne*. Параўн.: *без канца* (разм. ‘вельмі доўга, бясконца’) – *endlos* (‘бясконцы’). Або: – *Ты ўсё пра Дзятліка свайго думаеш. Таксама – кавалера знайшла! – Які е, абы да душы* // “*Du denkst bloß immer an deinen Dsjazel. Da hast du dir ja den Richtigen ausgesucht!*” “*Egal, wie er ist, Hauptsache, er gefüllt mir*”. Параўн.: *да душы* (‘падабаецца’) – *gefallen* (‘падабацца’).

2. Свабоднае словазлучэнне, напр.: *Васіль таксама падумаў: “От жа ўлезла чалавеку ў галаву дурасць, не дае збыту”*. // *Wassil dachte, wenn sich jemand eine Torheit in den Kopf gesetzt hat, dann gibt sie ihm keine Ruhe*. Параўн.: *не даваць (не даць) быту (збыту)* (разм. ‘назаляць, дакучаць, парушаючы чый-н. спакой’) – *j-t keine Ruhe geben* (‘не даваць спакою’). Або: *Нават калі Васіль адзін пайшоў па вуліцы, галоўнай месцачкавай вуліцы, яму яшчэ добра не верылася, што ўся тая недарэчная, прыкрая гісторыя скончылася, што ён ужо не пад прыглядам варты, не арыштант, а вольны казак*. // *Während Wassil die Hauptstraße des Städtchens entlangschritt, konnte er es noch immer nicht glauben, daß die peinliche, blöde Geschichte vorbei war, daß er nicht mehr unter Aufsicht stand, kein Gefangener, sondern ein freier Mensch war*. Параўн.: *вольны казак* (‘свабодны, ні ад каго не залежны чалавек’) – *ein freier Mensch* (‘свабодны чалавек’).

3. Частка складанага сказа, напр.: *А жаніцца б – пара! Даволі пагайсаў, пагуляў – не да сівых жа валасоў жарабцом бегаць...* // *Und es wird langsam Zeit, zu heiraten! Genug getollt, genug herumgestreunt! Ich kann doch nicht, bis ich grau bin, den wilden Hengst spielen!* Параўн.: *да сівых валасоў* (разм. ‘да старэчага ўзросту, да глыбокай старасці’) – *bis ich grau bin* (‘пакуль я стану сівы’).

Трэба адзначыць, што вылучаныя тыпы міжмоўнай фразеалагічнай карэляцыі можна лічыць універсальнымі, таму іх вывучэнне – адна з актуальных задач супастаўляльнага вывучэння фразеалагічных адзінак.

Літаратура

1. Старасціна, Г. М. Спецыфіка мастацкага перакладу : лінгвістычны і экстралінгвістычны аспекты // Веснік ПДУ Серыя А. Гуманітарныя навукі. – 2017. – № 10. – С. 132–135.
2. Старасціна, Г. М. Мастацкі пераклад : лінгвістычны аспект : дапаможнік / Г. М. Старасціна. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 76 с.
3. Старасціна, Г. М. Праблема перакладальнасці і эквівалентнасці ў тэорыі перакладу / Г. М. Старасціна // Актуальныя праблемы філалогіі і метадыкі выкладання філалагічных дысцыплін : зб. навук. арт. / пад рэд. А. М. Макаравіча. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2015. – С. 264–267.
4. Байрамова, Л. К. Лингвистические лакунарные единицы и лакуны / Л. К. Байрамова // Вестник Челябинского государственного университета. – Филология. Искусствоведение. – № 25(240). – Вып. 58. – 2011. – С. 22–28.

5. Старасціна, Г. М. Беларуская безэквівалентная лексіка і лакуны ў дачыненні да нямецкай мовы (на матэрыяле раманаў І. Мележа “Людзі на балоце”, “Завеі, снежань”) / Г. М. Старасціна // Веснік ГрДУ імя Я. Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагагіка. – 2007. – № 4. – С. 22–25.